

УДК 811.161.2'373:330

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОВИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Шелепкова І.М.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті розглянуто проблеми термінології; визначено її місце у структурі мови; проаналізовано сучасні тенденції розвитку економічної термінології; проведено комплексний аналіз на лексикографічному матеріалі; подано динаміку розвитку економічної термінології.

Ключові слова: термін, економічна термінологія, терміносистема, семантика, термінологічні словники.

Постановка проблеми. Питання теорії економічного термінотворення залишаються значущими у XXI столітті у зв'язку з соціально-історичними чинниками, що зумовили зміни в економічному і політичному процесах сучасного суспільства, що спричинило збільшення кількості термінів на позначення роду діяльності людського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологія як спеціальна галузь знання привертає значну увагу дослідників. Це пояснюється міжнародним характером сучасних наукових знань, що викликані процесами інтеграції і, як наслідок, прагненням до уніфікації термінів, подолання мовних перешкод у різних сферах соціально-економічної діяльності.

Зазначимо, що термінологія вже давно стала об'єктом дослідження як зарубіжних (Ойген Вюстерн, Віктор Віноградов, Дмитрій Лотте, Ніколай Баскаков, Єлена Земская), так і українських (Ірина Кочан [3], Таміла Панько [4], Любова Струганець [5]) дослідників.

На думку дослідників (Александра Суперанская [6], Валерій Даніленко [2] та ін.), термінологія сучасності – це штучно формований лексичний пласт, кожна одиниця якого має певні обмеження для вживання і оптимальні умови для існування і розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Термін як особлива лексична одиниця безпосередньо пов'язаний з поняттям певної галузі знання (у нашому дослідженні це економічна термінологія) і входженням його до певної терміносистеми, у якій всі терміни цієї га-

лузі знання про предмет дослідження взаємодіють між собою.

При цьому висхідною точкою теоретичного дослідження у цій галузі є проблема терміна як об'єкта опису. Основна межа, що відрізняє терміни від всіх інших типів номінацій, – зв'язок з науковими концепціями.

Необхідно відзначити, що економічні терміни утворюються найчастіше англійською мовою або запозичуються через англійську мову як мову-посередник. В українській мові економічні терміни активно розвиваються, тому логічно припустити, що, таким чином, результати розумової діяльності людини, пов'язані з економікою, закріплюються в термінах.

Основне призначення економічної терміносистеми полягає у відзеркаленні з максимальною об'єктивністю рівня людського знання в галузі економіки, яка знаходиться у стадії безперервного розвитку і набуває змін, що обумовлені розвитком відповідної науки.

Економічна термінологія української та англійської мов як найбільш рухома частина словникового складу на рівні короткого тимчасового зрізу з новими і новітніми явищами мови на лексико-семантичному рівні є моделлю лексикографічного опису мовної динаміки, яка потребує вивчення.

Метою статті є виявлення сучасних тенденцій розвитку мови у сфері економічної термінології та проблематики джерел формування термінології, способів терміноутворення, впливи лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників на нову економічну термінологію.

Виклад основного матеріалу. Економічна термінологія української мови поповнилася великою кількістю нових термінів, у неї влилися нові термінологічні блоки, з'явилися навіть термінологічні системи, які покликані відобразити економічні зміни в Україні. Прикладами цього можуть бути такі терміносистеми: антикризове управління, логістика, маркетинг тощо.

У той же час деякі терміносистеми (такі, як зовнішньоекономічна діяльність) активно поповнюються поняттями, що відображають раніше відсутні економічні реалії в українській мові, з семантичним переосмисленням вживаних термінів вищезгаданих терміносистем.

Такі зміни є поштовхом для зростання інтересу до проблем термінології, для появи нового підходу до вивчення мови, пов'язаної з універсальністю мовних номінацій в сучасних мовах, які спостерігаються в економічних терміносистемах.

Для нас терміносистема викликає інтерес як модель, що описує людську діяльність у сфері економіки. Така терміносистема відображає сучасний стан економіки.

Економічна терміносистема – це складне ціле на позначення взаємозв'язаних на лінгвістичному рівні наукових і професійних понять мови економіки. При цьому терміносистема є основним елементом, є частиною системи, єдиного цілого.

Економічна терміносистема, яка є динамічною частиною словникового складу загальнолітературної мови, відповідає сучасному рівню розвитку суспільства.

У статті терміносистему антикризового управління, менеджменту і маркетингу та зовнішньоекономічної діяльності ми об'єднали в терміносферу ринкової економіки, яка, у свою чергу, складає єдиний сегмент економічної терміносистеми.

Елементи таких терміносистем представляють термінологічні одиниці, які комунікативно співвіднесені і структурно пов'язані одна з одною і з терміносистемою у цілому.

Принцип формування терміносистем відбувається за рахунок наявності:

а) інтернаціональних термінів. Прикладами яких можуть бути наступні лексеми:

– «бюджет» (budget): «кошторис прибутків і видатків держави, підприємства, сім'ї або окремої особи на певний період. // Планові обчислення майбутніх очікуваних грошових доходів і видатків держави, підприємства, сім'ї на певний період. // Фінансовий план, що відбиває витрати коштів на реалізацію різних фінансових операцій чи інвестиційних проектів і надходження від них.

Автоматичний бюджет – автоматичне перенесення бюджету минулого року на новий бюджетний рік в разі несвоєчасного прийняття нового бюджету.

Автономний бюджет – самостійні кошториси доходів і видатків.

Бюджет бруто – метод побудови бюджету, коли до нього входять загальні суми доходів, експлуатаційні витрати державних підприємств та майна.

Бюджет Гелера – один з найвідоміших бюджетів споживання, що його використовують у США для оцінювання вартості життя.

Бюджет повної зайнятості – сальдо бюджету, яке склалось би у разі забезпечення умов повної економічної зайнятості протягом року.

Державний бюджет – форма утворення та витрачання коштів для забезпечення діяльності органів державної влади та виконання функцій держави.

Споживчий бюджет – баланс прибутків і видатків сім'ї (середньостатистичний), який характеризує сформований рівень життя різних груп сімей населення.» [1, с. 105];

– «бізнес» (business) – «економічна, комерційна, біржова або підприємницька діяльність, спрямована на отримання прибутку.

Бізнес-операція – сукупність дій, процедур, що складають зміст одного акту бізнес-діяльності; угода.

Бізнес-план – програма дій підприємства, бізнес-операції.

Бізнес-центр – місце організації ділової діяльності, надання послуг бізнесменам.

Інформаційний бізнес – комерційна діяльність з метою отримання доходу в сфері інформаційного обслуговування.

Малий бізнес – економічна діяльність, що дає прибуток на малих та середніх підприємствах.

Технологічний бізнес – різновид підприємницької діяльності в сфері нових технологій.» [1, с. 80];

б) масиву запозичень англійської мови. Прикладами яких можуть бути такі лексеми:

– «овердрафт» (overdraft) – «1) форма короткотермінового кредиту, за якого на рахунок клієнта утворюється дебетове сальдо; 2) сума, отримана за чеком понад залишок на поточному рахунку; 3) право банку здійснювати оплату понад залишок коштів на кореспондентському рахунку в межах визначеної договором суми.» [1, с. 825];

– «офшор» (offshore) – «1) території, які забезпечують пільговий режим (зниження податків, звільнення від валютного контролю і т. ін.) для фінансово-кредитних операцій із закордонними учасниками в іноземній валюті; 2) термін, що його застосовують для характеристики деяких видів банківських операцій.» [1, с. 869].

Перехід країни до ринкових відносин викликав зміни у багатьох сферах економіки і зумовив появу нових форм власності, нового погляду на господарську діяльність, що певним чином позначилося на мовній номінації економічних реалій. Як наслідок цих перетворень є поява в економічній сфері нових термінів, дотичних або пов'язаних з антикризовим управлінням, менеджментом і маркетингом, а терміносистема зовнішньоекономічної діяльності зазнала істотних змін в термінологічному фонді.

Ці терміносистеми української мови знаходяться на стадії оновлення, оскільки економічна термінологія випробувала підйом і процес розширення, активно реагуючи на політичні і економічні зміни, що відбувалися у житті країни.

У аналогічних терміносистемах англійської мови система економічних понять вже склалася, тобто за кожним словесним знаком-терміном

знаходиться певне поняття зі всім набором властивих йому ознак, а тому можна вважати, що майже всі терміносистеми економічної термінології в англійській мові вже сформувалися.

Нові економічні терміносистеми української мови починають формуватися в основному за рахунок англомовних термінологічних одиниць, створюючи єдиний термінологічний простір для української та англійської мов з уніфікованим термінологічним апаратом.

Процесу обміну науковою економічною інформацією сприяють лінгвістичні і екстралінгвістичні чинники. На сьогодні жодна держава у світі не може успішно розвиватися без інтеграції до світової економіки. Причому простежується пряма пропорційна залежність між ступенем інтеграції в світове господарство і рівнем розвитку внутрішньої економіки. Це не може не позначитися на словниковому фонді української та англійської мов.

У цій ситуації слово знаходить новий статус при використанні суспільством в цілому або в певних соціо професійних групах. Наприклад, поняття «менеджер» (manager) мало в перекладі українською мовою значення «керівник», а з розвитком економічних відносин набуло такого значення: «1) людина, яка відповідає за координацію і контроль над організацією праці. // Той, хто управляє промисловим, торговим, фінансовим і т. ін. підприємством.

Менеджер з маркетингу – посадова особа фірми, яка займається аналізом маркетингової ситуації.

2) Учасник керівної групи банківських синдикатів, які здійснюють емісію та розміщення облігаційних позик на ринку капіталів.» [1, с. 658].

Поняття «презентація» (presentation) почало означати: «1) публічне представлення чого-небудь нового, що недавно з'явилося, було створено.

2) Пред'явлення до відшкодування, виплати грошового документа.

Презентація векселя – пред'явлення векселя трасатові з пропозицією акцептувати його.» [1, с. 1105].

Поширеним способом термінотворення у нових економічних терміносистемах української мови виступають лексичні запозичення, які є універсальним лінгвістичним явищем, що виявляється в обміні мовними знаками двох або більше контактуючих націй у різних сферах діяльності. У нашому випадку запозичення є результатом взаємодії української і англійської мов у економічній сфері.

Такий процес у мові є природним і закономірним, оскільки жодна мова не є «чистою». Зовнішні і внутрішні чинники розвитку будь-якої мови впливають на цей процес. У нашому дослідженні економічна термінологія, її структурно-семантичні характеристики зазнають значного впливу англійської мови і, відповідно, відбувається поповнення лексичного запасу української мови, причому більшість запозичень повністю засвоюються українською мовою.

Наприклад, термін «дефіцит» (deficit) – «1) перевищення видатків над доходами; збиток.

Дефіцит бюджету – перевищення витрат бюджету над його доходами.

Дефіцит валового національного продукту – різниця між потенційним та фактичним створеним валовим національним продуктом (ВНП).

Дефіцит платіжного балансу – загальна незбалансованість усіх форм руху товарів та грошей між державою та її зовнішніми партнерами.

Дефіцит торгового балансу – перевищення імпорту над експортом.

Зовнішньоторговельний дефіцит – перевищення пасивної частини зовнішньоторговельного балансу країни.» [1, с. 290] адаптований до реалій українського суспільства та сучасної мови.

Запозичення не є пасивним фактом стосовно мови, що запозичує, ми маємо справу з впливом англійської мови і її своєрідним входженням до економічної термінології української мови.

Основною причиною лексичного запозичення, на наш погляд, є необхідність в номінації нових явищ економічної науки. Інколи запозичуються цілі терміносистеми, оскільки в українській мові відсутні нові економічні поняття, а в англійській мові вони вже розроблені і є універсальними для інших мов на позначення термінів.

Відмінною рисою таких запозичень є їх залежність від існуючих умов. Наприклад, вживаність терміна «маркетинг» в українській мові залежить від суспільної формації. Цей термін практично не уживався в радянський період, а на сьогодні словники фіксують таке тлумачення: «маркетинг – система організації та управління діяльністю підприємства, фірми, що передбачає комплексне урахування положення на ринку збуту для прийняття рішень. // Організація збуту товарів на зовнішньому ринку.

Глобальний маркетинг – процес глобалізації міжнародного маркетингу.

Маркетинг засобів виробництва – маркетинг, спрямований на пошук і збут нових технологічних рішень у виробничому процесі.

Маркетинг послуг – маркетинг, здійснюваний як супутня діяльність у комплексі з маркетингом споживчих товарів або засобів виробництва.

Маркетинг споживчих товарів – орієнтація виробничо-збутової системи компанії на використання останніх технологічних досягнень для створення нової споживчої продукції.

Ціновий маркетинг – форма реалізації стратегії маркетингу через управління ціною продукції.» [1, с. 647].

Український термін англомовного походження зазнає ряд змін, які можуть стосуватися семантики, орфографії, морфологічної і фонетичної структури слова. Економічні терміносистеми української мови формуються за допомогою англомовних запозичень, які представлені в двох формах: власне запозичення і наслідування (калька).

Під синтаксичною калькою розуміють наслідування і перейняття моделі з іншої мови і перенесення її у власну мову за допомогою усталених форм. Наприклад: «варант» (warrant) – «1) вид цінних паперів, що дає право власникові облігацій або привілейованих акцій купувати звичайні акції за наперед визначену ціну.

Варант на акції – сертифікат, який засвідчує право на купівлю певної кількості звичайних акцій.

Підписний варант – цінний папір, який випускається разом з облигацією і дає її власнику право купити певну кількість звичайних акцій того ж емітента.

2) *Свідоцтво про прийняття товару на зберігання*, яке дає право його власникові одержувати позику під заставу цього товару.

Складський варант (складське свідоцтво) – документ, який свідчить про те, що певна кількість товару була одержана складом.» [1, с. 112].

Економічні терміносистеми української мови, утворені цими способами, збагачують словниковий склад української мови і заповнюють відсутність номінативних засобів для позначення нових економічних реалій, при цьому відбувається також перенесення відповідних характеристик і правил з однієї мови на іншу.

На сьогодні термінологія відіграє провідну роль у всіх живих мовах у створенні так званого міжнародного лексичного фонду, тому що мистецтво, техніка і економіка «не замикаються» в національних межах.

Тенденція до інтернаціоналізації особливо виразно виявляється в сфері економічної термінології, де через значну інтеграцію науки, техніки і економіки в різних мовах світової цивілізації розширюються зони загального міжнародного спілкування. Усе це спричиняє створення загального лексичного і морфологічного фонду у розвинених мов світу. Інтернаціоналізація термінології стає необхідним засобом комунікації в період величезних соціальних змін, активізації міжнародного спілкування і економічних контактів.

У зв'язку з цим як в практиці міжнародного спілкування, так і в лінгвістичній науці посилюється інтерес до всього, що в різних мовах є загальним і подібним. І таким мовним феноменом, на наш погляд, є інтернаціональні слова, які у своїй сукупності становлять інтернаціональний мовний фонд.

Серед лінгвістів немає єдиної точки зору про зміст поняття «інтернаціональний мовний фонд», відносно кількості мов, в яких повинне уживатися запозичене слово, щоб його можна було вважати інтернаціональним.

Наприклад, датський лінгвіст Отто Есперсен інтернаціональність лексики вбачав не в кількості мов, в яких уживається слово, а в чисельності народу, що користується тією або іншою мовою. Більшість дослідників дотримується тієї точки зору, що для того, щоб бути інтернаціональними, терміни і слова повинні уживатися в трьох широко поширених світових неблизькоспоріднених мовах і повинні належати до таких галузей науки, як техніка, економіка тощо.

Як приклади інтернаціоналізмів, що виконують функцію економічних термінів, в українській та англійській мовах у статті можуть виступати такі слова, що мають подібне значення, схоже звучання і співвідносне написання: «інфляція» (inflation): «1) надмірне проти потреб товарообігу збільшення кількості паперових грошей і швидке їх знецінення.

Вбудована інфляція – інфляція, яка характеризується середнім рівнем за певний період часу.

Відкрита інфляція – інфляція за рахунок зростання ціни споживчих товарів та виробничих ресурсів.

Галопуюча інфляція – інфляція, яка розвивається швидкими темпами.

Експортована інфляція – інфляція, що переноситься з одних країн в інші через механізм міжнародних економічних відносин.

Імпортована інфляція – інфляція, викликана впливом зовнішніх чинників: надмірним притоком в країну іноземної валюти та підвищенням імпортованих цін.

Індукована інфляція – інфляція, обумовлена впливом зовнішніх чинників.

Інфляція витрат – інфляція, що проявляється у зростанні ціни на ресурси, чинники виробництва, внаслідок чого зростають витрати виробництва.

Інфляція попиту – інфляція, яка проявляється у перевищенні попиту над пропозицією.

Кредитна інфляція – інфляція, зумовлена надлишковою кредитною масою грошей у грошовому обігу.

Повзуча інфляція – інфляція, що розвивається повільними темпами.

Прихована інфляція – інфляція, яка виникає внаслідок товарного дефіциту, який супроводжується прагненням державних органів стримувати ціни на попередньому рівні.

Соціальна інфляція – зростання ціни внаслідок зростання витрат у зв'язку з новими громадськими вимогами до якості продукції, охорони довкілля.

2) *Втрата колишнього значення, знецінення.*» [1, с. 503]

Термін «тариф» (tariff): «офіційно встановлений розмір оплати, оподаткування чогось».

Гнучкий тариф – митний тариф, що використовується для вирівнювання ціни на вітчизняні та імпортовані товари.

Конвенційний тариф – договірний митний тариф, який містить пільгові понижені ставки; встановлюється на основі міжурядових торгових угод.

Податковий тариф – систематизований перелік ставок, виражених у твердих сумах або відсотках, за якими оподатковуються різні товари, послуги, що надаються, тощо.» [1, с. 1432].

Інтернаціоналізація термінологічного фонду мови економіки виявляється у подібності змісту і вираженні основного словникового складу нових терміносистем економіки багатьох європейських мов, що сприяє їх семантичній спільності.

Отже, інтернаціоналізація мов для спеціальних цілей припускає перш за все гармонізацію їх на понятійному рівні, на рівні змісту основних понять. Іншими словами, терміни інфляція, тариф, банк, брокер, інвестиція, бізнес, трансферт, трейдер, франшиза тощо на всіх мовах повинні позначати одне і те ж. Тільки в цьому випадку можливі співпраця, торгівля, спільні підприємства і інші форми міжнародної діяльності і професійного спілкування.

При визначенні мови-джерела інтернаціональних термінів часто зустрічаються труднощі, тому ми будемо аналізувати лише англійське джерело і проводити вивчення семантики лексичної одиниці з позиції англійської мови.

Звернення за термінологічним матеріалом до англійської мови цілком природно і закономірно, економіка вибирає те, що необхідне в даний момент і відповідає її концептуальним установкам.

Інтернаціональне слово «індекс» увійшло до економічної термінології української мови як термін, що позначає: «1) показчик, список, перелік чого-небудь. Індекс товарів. 2) Статистичний показник, який у процентах виражає динаміку розвитку певних явищ, зокрема економічних».

Біржовий індекс – показник, що його обчислюють за курсами акцій для з'ясування стану справ на ринку, їхні загальні тенденції та зміни.

Бюджетний індекс – показник, який характеризує зміну цін на товари й тарифи, послуги, що ними користується населення.

Індекси акцій – зведені показники, які характеризують динаміку курсів окремих акцій, що котируються на біржі.

Індекс бідності – статистичний показник, який характеризує динаміку середньозваженої величини «порога бідності».

Індекс заробітної плати – показник, що характеризує динаміку середньої заробітної плати працівника за певний відтинок часу.

Індекс конкурентоспроможності товарів – показник відносної конкурентоспроможності промислових товарів даної країни, що їх поставляють на експорт.

Індекс критичної оцінки – відношення суми ліквідних активів компанії до суми її боргових зобов'язань.

Індекс курсів цінних паперів – середній показник найважливіших акцій на біржі.

Індекс купівельної спроможності грошової одиниці – показник, який характеризує зміну обсягу матеріальних благ (послуг), що їх можна отримати за ту саму суму грошей у різні періоди часу.

Індекс курсів цінних паперів (індекс котирування) – середній показник курсів найважливіших акцій на біржі.

Індекс прожиткового мінімуму – індекс, який характеризує зміну величини прожиткового мінімуму в країні, регіоні.

Індекс промислового виробництва – показник динаміки обсягу промислового виробництва, його зростання чи спадання.

Індекс рівня життя – показник, який характеризує динаміку рівня реальних доходів населення.

Індекс собівартості – середня оцінка напрямку та інтенсивності зміни собівартості одиниці продукції, виражена у відносній формі.

Індекс споживчих цін – індекс, що характеризує динаміку зміни вартості споживчого кошика, який містить фіксований набір товарів і послуг масового споживання.

Індекс хеджування – показник, що відображає використання біржового механізму зменшення ризику.

Індекс ціни – показник, який виражає відносну зміну середнього рівня цін товарів у часі або в територіальному розрізі.

Ринковий індекс – відносні показники, які кількісно характеризують динаміку ринкових процесів та явищ.

Фондові індекси – показники, які характеризують зміну біржового курсу цінних паперів на певну дату.

Фрахтові індекси – відносні показники зміни рівня цін морського перевезення вантажів.» [1, с. 495].

Наведені приклади підтверджують, що економічні інтернаціональні терміни в українській та англійській мовах мають загальні структурно-семантичні характеристики.

Разом із запозиченням слів з англійської мови та інтернаціонального термінологічного фонду утворення нових економічних термінів відбувається таким способом словотворення, що полягає в додаванні вже існуючому слову нового значення або нових відтінків значення і, таким чином, загальноживане слово перетворюється на термін.

Такий спосіб найменування понять, заснований на безпосередньому зв'язку загальнолітературного слова і терміна, отримав назву семантичного способу термінотворення.

У термінотворенні цей спосіб виступає з різним ступенем продуктивності залежно від специфіки окремих періодів історичного розвитку термінологій, причому він був продуктивним для попередніх етапів, а з цього випливає, що коли відбувається становлення нових економічних терміносистем, то терміни утворюються на основі існуючих слів і слово отримує певний зміст, тобто до раніше зареєстрованих значень такого слова додається ще нове значення.

Наприклад, слово «сфера» (field) на сьогодні набуває такі тлумачення: «1) замкнута поверхня, всі точки якої рівновіддалені від центра. 2) Предмет, що має форму кулі; поверхня такого предмета. Небесна сфера – небо, небосхил. 3) Район дії, межа поширення чого-небудь. // Область фізичного або духовного життя, діяльності людини чи суспільства; галузь знання, виробництва, мистецтва і т. ін. Сфера побутового обслуговування.

Виробнича сфера – сукупність галузей народного господарства та видів діяльності, які створюють матеріальні блага.

Невиробнича сфера – сукупність галузей і видів діяльності з обслуговування населення та народного господарства, управління ним.

Сфера впливу – а) територія залежної країни, яка фактично перебуває в економічній або політичній залежності від іншої держави; б) область дії, границі поширення чого-небудь.

Сфера послуг – сукупність галузей економіки, які надають послуги населенню (культура, освіта, пасажирський транспорт, громадське харчування та ін.).

4) Сукупність умов, середовище, в якому щонебудь відбувається. 5) тільки Коло осіб, близьких за соціальним становищем, діяльністю тощо.» [1, с. 1419].

Англійське слово «profile» в перекладі і тлумаченні українською мовою має такі значення: «1) обрис обличчя збоку. // Взагалі обрис чого-небудь збоку. 2) Вертикальний (поздовжній або поперечний) переріз чого-небудь (дороги, площадки, деталі, заготовки і т. ін.). // Форма поперечного перерізу прокатного виробу; виріб такої форми. У (в) повний профіль – глибиною у повний зріст людини (про окоп, траншею і т. ін.). 3) Сукупність основних типових рис, які характеризують господарство, фах і т. ін.

Повний профіль виконання – у програмуванні – подання абсолютної або відносної частоти виконання чи часу виконання команд програми.» [1, с. 1177], але в поєднанні «buyer profile» набуває нового значення – «характеристика купівельної групи».

Слово «маса» (mass) в перекладі і тлумаченні українською мовою має такі значення: «кількість речовини в об'ємі якого-небудь предмета; сама речовина, матерія, з якої складається предмет.

Грошова маса – уся сукупність випущених в обіг грошей – паперових і монет.

Конкурсна маса – майно боржника, на яке може бути звернене судове відшкодування у процесі конкурсу, задоволення потреб кредиторів.

Ліквідаційна маса – вартість майна підприємства, оголошеного банкрутом за рішенням арбітражного суду, яке має бути реалізоване, щоб задовольнити претензії кредиторів.

Маса дивіденду – сумарний прибуток, признач. для розподілу між акціонерами.

Маса прибутку – загальна величина прибутку, отриманого підприємством за певний період часу.» [1, с. 648], але у поєднанні «critical mass» – «критична маса» маємо кількість роздрібних торгових точок або обсяг реклами, необхідний для привернення уваги покупців до товару на певному ринку.

Із наведених прикладів випливає, що семантичне словотворення має на меті переосмислення вже існуючих слів. У процесі переосмислення загальноживаних слів, тобто термінологізації, відбувається збільшення потенційних можливостей смислової структури звичайного слова, а також відбувається кількісне і якісне збагачення лексики.

Для економічної термінології, що має широкий спектр дії і зв'язок з базовими первинними сферами життєзабезпечення людини, притаманний і зворотний процес перетворення терміна в загальноживане слово, тобто детермінологізація.

Прикладами таких термінів можуть бути англійські лексеми як: «грант» (grant): «*одноразова грошова допомога, стипендія із спеціального фонду для проведення наукових, дослідницьких та інших робіт. Грант-еквівалент – показник пільговості офіційної допомоги розвитку. Грант-елемент – інтегральний показник у міжнародній статистиці, що його використовують для зіставлення умов надання кредитів та позик.» [1, с. 259]. Англійський термін «грант» функціонує в мові разом із словом стипендія, яке відносно нього є квазісинонімом.*

Слово «кліринг» (clearing): «*1) отримання, звірка та поточне оновлення інформації, підготовка бухгалтерських та облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів. 2) Розрахунок без оплати готівкою за виконані роботи, продані товари через зарахування взаємних зустрічних платіжних вимог сторін, які беруть участь у цьому; безготівковий розрахунок. 3) Розрахунки, що проводяться через розрахункову палату.*

Багатосторонній кліринг – угода, укладена між урядами ряду країн про взаємний залік зустрічних вимог через їх центральні банки.

Банківський кліринг – міжбанківські безготівкові розрахунки через розрахункові пала-

ти.» [1, с. 546]. При входженні в соціокультурний аспект термін «кліринг» набуває більш широкого значення, яке пов'язане з обміном.

Слово «ноу-хау» (know how): «*1) технічні знання, досвід, секрети виробництва, сукупність документованих технічних знань і досвіду, необхідних для здійснення виробничого процесу, для виготовлення якого-небудь виробу, передача яких обумовлюється спеціальною угодою між сторонами. 2) Те саме, що новація.» [1, с. 793]. Стаючи загальноживаним словом, термін «ноу-хау» починає означати «маленькі хитрощі».*

У процесі детермінологізації термінологічних одиниць, що виходять за межі економічної терміносистеми, відбувається зіткнення англійських запозичень із розмовними елементами української мови як стадія переробки нової інформації з опорою на вже відому. При такому освоєнні англійської економічної лексики відбувається збалансування економічних знань і соціокультурних потреб мови суспільства в цілому.

У результаті взаємодії економіки з іншими видами людської діяльності і культури спостерігається перетворення наукових знань на загальнокультурні цінності, але в цьому випадку трансформована лексика набуває більш широкого значення.

Економічні терміносистеми формуються термінологічними одиницями, що утворені в результаті семантичних зрушень, які, у свою чергу, викликали значну невідповідність між їх старими значеннями і новими поняттями, які вони почали позначати. Терміни цієї групи утворені шляхом розширення значення слів, що було раніше. Основне призначення будь-якого способу словотворення полягає в утворенні нового слова, нового терміна, а це означає, що семантичний спосіб утворення термінів теж пов'язаний безпосередньо з номінацією нових понять.

Метафорична номінація здійснюється за рахунок внутрішніх і зовнішніх резервів семантичної мікросистеми, і метафора стає засобом номінації економічних термінів.

У основі метафоризації є перенесення найменування на основі деякої схожості або тотожності одного предмета або явища з іншим, внаслідок чого термін виступає як метафора або метонімія відносно загальноживаного слова. У цьому випадку у такого загальноживаного слова з'являються переносні значення і воно починає позначати нове поняття.

З явищем метафори і метонімії тісно пов'язаний процес розширення смислового значення слова завдяки виникненню у нього переносних значень. При перенесенні найменування за схожістю зовнішніх ознак, місця розташування, форми предметів і так далі виникають такі схожі образні асоціації, які у момент здійснення перенесення визнаються носіями мови як найбільш важливі. Перенесення такого типу називають метафоричним, під час якого метафора може бути не тільки засобом оцінки, але і виконує номінаційну функцію, називаючи, позначаючи нове поняття за допомогою відомого всім семантичного образу.

У процесі метафоризації у мові науки метафора, виступаючи у функції терміна, відіграє пев-

ну роль у формуванні наукової термінології зазвичай в проміжних випадках, що утворюються під час розвитку мови як знакової системи, яка безперервно функціонує. Мова пристосовується до нових умов комунікації, зберігаючи при цьому відносну стабільність, тому багато слів і терміни постійно міняються в семантичному аспекті, не порушуючи розвитку самої мови. Метафора в цьому випадку допомагає адаптуватися мові до дійсності, виступає як засіб вираження спеціального поняття і служить для передачі знань, асоціюючи спеціальне поняття із загальновідомим, пов'язуючи ці асоціації за зовнішньою схожістю.

Висновки і пропозиції. На сьогодні в термінології новий етап щодо вивчення метафори, який вимагає проникнення в суть явищ, що зіставляються, і не є схожим на ті етапи, що раніше існували. Він припускає дослідження формального аспекту метафори, її терміноутворювальних ресурсів, що використовуються при створенні метафоричних номінацій, які допомагають виявити

особливості асоціативних процесів, що відбуваються в англійській і українських мовах.

В економічній термінології метафора починає відігравати помітну роль, оскільки зумовлює стиль мислення у межах сучасної економічної парадигми, хоча вона і не відображає повністю економічні реалії, а тільки їх моделює.

У створенні і поширенні нових економічних термінів особливу роль відіграють зовнішньоекономічні зв'язки, а також економічні відносини, що виникають у сфері міжнародного спілкування. Формування економічних терміносистем української мови відображає процес формування економіки, який базується не тільки на досвіді розвинених держав у сфері економічних відносин, але і на термінологічних поняттях, які є на сьогодні сталими в українській мові.

Отже, економічна термінологія – це складне системно-структурне утворення, що сприяє появі нових терміносистем, нових понять, що різко збільшує потребу в номінаціях.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.: іл. – ISBN 966-569-013-2.
2. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
3. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. – Л.: Вид-ий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 520 с.
4. Панько Т.І. Від терміна до системи. – Львів: Вища школа. Вид-во при Львівському університеті, 1979. – 146 с.
5. Струганець Л. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі української літературної мови ХХ ст. / Л. Струганець – Тернопіль, 2002. – 352 с.
6. Суперанская А.В. и др. Общая терминология. Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: ЛИБРОКОМ, 2012, 248 с.

Шелепкова И.Н.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКА В СФЕРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы терминологии; определено ее место в структуре языка; проанализированы современные тенденции развития экономической терминологии; проведен комплексный анализ на лексикографическом материале; подана динамика развития экономической терминологии.

Ключевые слова: термин, экономическая терминология, терминосистема, семантика, терминологические словари.

Shelepko І.М.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

MODERN TRENDS OF LANGUAGE DEVELOPMENT IN ECONOMIC TERMS

Summary

The problems of terminology are considered in the article; determined its place in the structure of language; the current trends of economic terminology analyzed; conducted a comprehensive analysis on the lexicographical materials; provided to the dynamics of economic terminology.

Keywords: term, economic terminology, terminological, semantics, terminology dictionaries.